

A Comparative Analysis of Sacrifice, Violence, and Myth in the Cinema of Yorgos Lanthimos from the Perspective of Georges Bataille

Sara Askari¹, Hamid Dehghanpour²

Receive Date: 24 July 2025, Accept Date: 27 September 2025

Doi: 10.22034/RPA.2025.2066352.1168

Abstract

This study presents a comprehensive comparative analysis of sacrifice, violence, and myth in the cinema of Yorgos Lanthimos, interpreted through the theoretical lens of Georges Bataille. It explores how Lanthimos redefines sacrifice as a ritualistic, transgressive, and subversive act that confronts dominant systems of morality, power, and gender. Unlike traditional depictions where sacrifice reinforces social or religious unity, Lanthimos transforms it into a complex phenomenon that exposes the tensions between desire and prohibition, law and transgression, and freedom and control. The central research question examines how Lanthimos, through his mythological narratives, visual austerity, and ritualized cinematic form, reconfigures violence and sacrifice as reflections of contemporary ethical and existential dilemmas. Employing a descriptive–analytical and comparative methodology, the study focuses on three major films—*Dogtooth* (2009), *The Lobster* (2015), and *The Killing of a Sacred Deer* (2017)—situating them within philosophical, psychoanalytic, and mythological frameworks. Drawing on Bataille’s key concepts of desire, death, the sacred, and transgression, the analysis highlights how sacrifice functions as a liminal event, a threshold where human society confronts its own violence and moral contradictions. For Bataille, sacrifice destabilizes the boundary between the sacred and the profane, enabling an experience of excess and liberation that reveals the fragility of social order. Within this paradigm, Lanthimos’s cinema is not merely a representation of violence but a philosophical meditation on the limits of order, the dynamics of control, and the ambiguity of ethics in modern life. In *Dogtooth*, Lanthimos constructs a domestic microcosm governed by authoritarian parental control. The family unit becomes both the perpetrator and the victim of ritualized regulation, as the parents impose fabricat-

1. MA Candidate in Cinema, Faculty of Art, Soureh International University, Tehran, Iran.
Email: saraaskari67@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Cinema, Faculty of Cinema and Theater, Iran University of Art, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Email: hamid.dehghanpour@gmail.com

ed rules that sacrifice their children's freedom and desire in exchange for the illusion of purity and order. This ritualized confinement mirrors Bataille's notion that societies maintain their moral and social structures through controlled violence. The film's austere visual language—flat lighting, symmetrical compositions, and minimalist design—heightens its ritualistic tone, while the monotone dialogue transforms speech into a tool of domination. Through this microcosm, Lanthimos exposes how obedience, prohibition, and desire coexist in a cycle of repression, illustrating Bataille's view that transgression is inseparable from social control. The *Lobster* expands this logic from the domestic to the social sphere, portraying a dystopian world where individuality is sacrificed to preserve collective order. In a society that demands everyone be part of a couple or face transformation into an animal, Lanthimos critiques how institutions impose moral coherence through regulated violence and coerced conformity. This totalitarian structure sacrifices intimacy and authenticity to sustain an illusion of stability. Through deadpan performances, ritualized social codes, and meticulous framing, Lanthimos reveals the absurdity of modern sacrificial systems that transform personal relationships into mechanisms of control. Interpreted through Bataille, the film demonstrates how social order depends on exclusion, coercion, and the suppression of desire, echoing the paradox that every act of purification conceals an act of violence. The *Lobster* thus stages sacrifice as an ethical and existential negotiation between freedom and obligation, individual will and collective demand. In *The Killing of a Sacred Deer*, Lanthimos elevates sacrifice to a metaphysical level, merging ethical decision-making with ritualized destruction. Here, the protagonist faces a moral crisis that can only be resolved through an act of ritual killing, echoing the ancient logic of atonement through death. This film explicitly recalls Bataille's notion that the sacred is both forbidden and irresistible, and that sacrifice reveals humanity's confrontation with its own moral and cosmic boundaries. Lanthimos's cold, clinical cinematography and symphonic precision of movement and dialogue transform violence into a metaphysical ritual, evoking the inevitability of guilt, retribution, and redemption. The act of killing, stripped of emotional justification, becomes a philosophical gesture, a moment in which ethical calculation meets the incomprehensible excess of the sacred. In this way, *The Killing of a Sacred Deer* embodies Bataille's conviction that sacrifice is both destruction and revelation, allowing the subject to confront the sacred through transgression and loss. Across these three films, Lanthimos constructs a continuum of sacrificial logic operating on familial, social, and metaphysical levels. Each work explores how systems of control—whether domestic authority, institutional governance, or divine justice—sustain themselves through acts of violence disguised as moral necessity. Lanthimos's cinema transforms violence into a structured, ritualized experience, inviting viewers to witness the sacred dimension within the profane and to question the moral foundations of modern life. His use of ritual

repetition, symmetrical framing, and emotional detachment renders cinematic form itself an enactment of sacrificial logic, one where the viewer becomes implicated in the spectacle of control and transgression. Through Bataille's framework, Lanthimos's films are revealed as meditations on the paradox of civilization: that the maintenance of order requires periodic eruptions of disorder. Sacrifice, in this sense, becomes both a tool of power and an act of liberation, simultaneously enforcing boundaries and exposing their instability. The films thereby blur the distinction between victim and perpetrator, between ethical duty and primal desire. By aestheticizing violence through ritual form, Lanthimos uncovers the latent sacredness of human cruelty—not to justify it, but to reveal its existential and cultural inevitability. Ultimately, this study argues that Lanthimos's cinema functions as a philosophical space of encounter between the sacred and the forbidden, where moral ambiguity and transgression coexist as essential conditions of human experience. Through Bataille's theory, sacrifice emerges not as a relic of primitive ritual but as a persistent mechanism through which modern society negotiates its anxieties about order, purity, and freedom. Lanthimos transforms cinematic violence into an ethical inquiry, asking how contemporary subjects confront desire, guilt, and mortality in a world that seeks to regulate them. By merging mythological motifs, ritual form, and philosophical inquiry, Lanthimos reimagines the sacred within the everyday, demonstrating that even in secular modernity, the logic of sacrifice endures, shaping human relationships, moral decisions, and social systems. His films reveal that the sacred survives not in temples or altars, but in domestic spaces, bureaucratic institutions, and intimate relationships where control and transgression coexist. In this sense, Lanthimos's cinema aligns closely with Bataille's insight that only through confronting the forbidden can humanity glimpse the sacred, and that the experience of transgression, far from destroying meaning, constitutes its deepest expression. This research thus contributes to both film theory and philosophical aesthetics, offering a reading of Lanthimos's work as an artistic exploration of the mechanisms of sacrifice in late modernity. It demonstrates that his cinema operates simultaneously as narrative, ritual, and critique, transforming acts of violence into opportunities for reflection on power, morality, and desire. The findings underscore the continuing relevance of Bataille's theories for understanding how contemporary cinema mediates the relationship between the sacred and the profane, the human and the inhuman, and the ethical and the ecstatic. Through this synthesis, Lanthimos's films emerge not as mere spectacles of cruelty or absurdity, but as modern rituals of philosophical inquiry, inviting viewers to witness the fragile balance between control and chaos that defines human existence.

Keywords: Georges Bataille, Yorgos Lanthimos, Violence, Myth, Ritual, Sacrifice

تحلیل تطبیقی قربانی‌گری، خشونت و اسطوره در سینمای یورگوس لانتیموس از منظر ژرژ باتای^۱

سارا عسکری^۲، حمید دهقانپور^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵

Doi: 10.22034/RPA.2025.2066352.1168

چکیده

این پژوهش به تحلیل تطبیقی مفاهیم قربانی‌گری، خشونت و اسطوره در سینمای یورگوس لانتیموس می‌پردازد و آنها را در پرتو نظریات ژرژ باتای بررسی می‌کند. مسئله اصلی پژوهش، واکاوی چگونگی بازنمایی قربانی‌گری به مثابه کنشی آیینی، ساختار شکن و معناساز در فیلم‌های لانتیموس و کارکرد آن در نقد ساختارهای قدرت، اخلاق و جنسیت است. پرسش محوری آن است که لانتیموس چگونه با بهره‌گیری از مؤلفه‌های بصری، روایت‌های اسطوره‌ای و زبان سرد و آیینی خود، مفاهیم خشونت و قربانی‌گری را بازآفرینی می‌کند و در دل مناسبات اجتماعی مدرن بازمی‌نشانند؟ پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و رویکرد تطبیقی انجام شده است و سه فیلم *دندان نیش* (۲۰۰۹)، *خرچنگ* (۲۰۱۵) و *کشتن گوزن مقدس* (۲۰۱۷) را بر اساس مفاهیم فلسفی، روان‌کاوانه و اسطوره‌شناختی تحلیل می‌کند. در این بررسی، چارچوب نظری باتای که بر پیوند میان میل، مرگ، امر مقدس و امر ممنوع تأکید دارد، مبنای تحلیل قرار گرفته است. از منظر او، قربانی‌گری لحظه‌ای است که در آن جامعه با خشونت تماس مستقیم می‌یابد و از خلال آن به بازتولید نظم و معنا می‌پردازد؛ لحظه‌ای که مرز میان امر مقدس و امر ممنوع درهم می‌شکند و تجربه‌ای از رهایی و گناه توأمان شکل می‌گیرد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد لانتیموس با تکیه بر منطق آیینی و مفاهیم کلیدی باتای، از جمله «خشونت مقدس»، «میل و مرگ» و «امر ممنوع»، قربانی‌گری را در سه سطح خانوادگی، اجتماعی و آیینی بازنمایی می‌کند. در *دندان نیش*، خانواده به مثابه نظامی بسته و پدرسالار، آزادی و میل را قربانی می‌کند تا نظم دروغین خود را حفظ کند. در *خرچنگ*، جامعه تمامیت‌خواه، فردیت و عشق را قربانی می‌سازد تا انسجام ظاهری خود را بازتولید نماید. و در *کشتن گوزن مقدس*، قربانی‌گری به سطحی آیینی و متافیزیکی ارتقا می‌یابد که در آن مرگ،

۱. این مقاله برگرفته از پروژه پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم سارا عسکری، با عنوان «سازوکار قربانی‌گری در فیلم‌های یورگوس لانتیموس بر اساس نظریات ژرژ باتای» در رشته سینما است که در دانشکده هنر دانشگاه بین‌المللی سوره با راهنمایی دکتر حمید دهقانپور در تاریخ ۱۴۰۳/۱۱/۲۹ دفاع شده است.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته سینما، دانشکده هنر، دانشگاه بین‌المللی سوره، تهران، ایران.
Email: saraaskari67@gmail.com

۳. استادیار، گروه سینما، دانشکده سینما و تئاتر، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
Email: hamid.dehghanpour@gmail.com

رابطه میان «جنسیت، قدرت و امر مقدس» را در سینمای معاصر آشکار می‌سازد.

پس از طرح مسئله و چشم‌انداز نظری، اکنون برای تعیین جایگاه پژوهش حاضر، به اختصار پیشینه مطالعات مرتبط را مرور می‌کنیم تا خلأ و نوآوری این مقاله روشن‌تر شود.

پیشینه پژوهش

در راستای نگارش این مقاله، مفاهیمی همچون «قربانی‌گری، خشونت آیینی، امر مقدس و بازنمایی اسطوره‌ای در سینما» مفاهیم محوری هستند؛ از این رو، برای پرداختن به آنها نخست لازم است پژوهش‌های پیشین و نظریاتی که در ارتباط با این مفاهیم ارائه شده‌اند، مورد بررسی قرار گیرند. پژوهش‌های متعددی در سال‌های اخیر به تحلیل سینمای یورگوس لانتیموس از دیدگاه‌های گوناگون پرداخته‌اند. بخش عمده این مطالعات بر مفاهیمی چون قدرت، خشونت، روایت و سبک مؤلفی او متمرکز بوده است. پژوهش‌های مورد بررسی شامل پایان‌نامه‌ها و مقالات متعددی هستند که با کاوش در پایگاه‌های پژوهشی و سایت‌های معتبر مقالات خارجی گردآوری شده‌اند.

— ابراهیمی، علی اکبر (۱۳۹۷). «نسبت بین سوژه‌گی و قدرت در شخصیت‌پردازی فیلم‌های یورگوس لانتیموس». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه هنر ایران، پردیس بین‌المللی فارابی.

این پژوهش با تحلیل و تکیه بر اندیشه‌های میشل فوکو^۱، نسبت میان سوژه‌گی و قدرت در شخصیت‌پردازی فیلم‌های لانتیموس را بررسی کرده است و نشان داده که شخصیت‌ها در چارچوب‌های انضباطی شکل می‌گیرند و هم‌زمان امکان مقاومت دارند. با این حال، تمرکز این پژوهش بر بازنمایی سوژه و قدرت است و به مسئله قربانی‌گری یا اسطوره نپرداخته است.

— خضرلو، بهین (۱۴۰۰). «تقدیس خشونت: مقایسه تطبیقی نمایشنامه‌های رومی شکسپیر»^{۱۱} و گزیده‌ای از سینمای یورگوس لانتیموس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه‌های ژرژ باتای، خشونت را در نسبت با امر مقدس تحلیل کرده و بازنمایی خشونت در نمایشنامه‌های رومی شکسپیر و سینمای لانتیموس را مقایسه کرده است. هرچند او از باتای استفاده

نه‌تنها تنبیه بلکه ضرورت حفظ نظم اخلاقی تلقی می‌شود. لانتیموس با بهره‌گیری از زیبایی‌شناسی سرد، نورپردازی تخت، میزانشن‌های متقارن و گفتارهای آیینی، خشونت را از سطح واقعیت روزمره به سطحی اسطوره‌ای و مقدس ارتقا می‌دهد؛ سطحی که در آن مفاهیم گناه، عدالت، جنسیت و قدرت به چالش کشیده می‌شوند. نتیجه آنکه سینمای او نه صرفاً بازتاب خشونت، بلکه بازاندیشی فلسفی و آیینی درباره مرگ، میل و رهایی است. در پرتو نظریات باتای، می‌توان گفت جهان سینمایی لانتیموس، تلاشی برای بازخوانی امر مقدس در بطن مدرنیته و آشکار ساختن پیوند پنهان میان قربانی، اسطوره و ساختارهای اجتماعی معاصر است.

واژگان کلیدی: یورگوس لانتیموس، ژرژ باتای، قربانی‌گری، خشونت، اسطوره، قربانی‌گری در سینما

مقدمه

سینمای یورگوس لانتیموس^۱، فیلم‌ساز یونانی، با جهان‌سازی‌های سرد و ابزورد و روایت‌های تمثیلی‌اش، مفاهیمی چون قربانی‌گری^۲، خشونت^۳ و اسطوره^۴ را در تقاطع اخلاق، جنسیت و دین بازمی‌آفریند. در سه فیلم محوری *دندان‌نیش*^۵ (۲۰۰۹)، *خرچنگ*^۶ (۲۰۱۵) و *کشتن گوزن مقدس*^۷ (۲۰۱۷)، خشونت از سطح کنش فردی فراتر می‌رود و در قالب مناسک و قواعد جمعی ظاهر می‌شود؛ جایی که بدن، زبان و قانون به ابزارهای انتظام‌بخش بدل می‌شوند. چنین رویکردی بستری مناسب برای خوانشی آیینی و فلسفی فراهم می‌کند.

از سوی دیگر، در نظریات ژرژ باتای^۸ - به‌ویژه در «اروتیسم^۹ و نظریه دین» قربانی‌گری و خشونت آیینی نه بقایای بدویت، بلکه سازوکاری بنیادین در تولید معنا و تجربه امر مقدس‌اند. پیوند میل و مرگ، نسبت امر مقدس با تابو، و دو کارکرد هم‌زمان نظم‌بخشی و گسست در آیین، چارچوبی می‌سازد که به کمک آن می‌توان منطق بصری و روایی لانتیموس را فهمید: چگونه خشونت «مهارشده» در قالب آیین، مرزهای اخلاقی و اجتماعی را می‌لرزاند و نظمی تازه پدید می‌آورد.

پژوهش حاضر با رویکرد «توصیفی-تحلیلی و تطبیقی» به بررسی این سه فیلم می‌پردازد تا نشان دهد چگونه لانتیموس، قربانی‌گری و خشونت را بازآفرینی می‌کند و

کرده، تمرکز اصلی پژوهش بر مقایسه دو حوزه متفاوت بوده و تحلیل منسجم آثار لانتیموس از منظر قربانی‌گری ارائه نشده است.

— دشتستانی، محمد (۱۴۰۲). «تحلیل ساختار روایی سه فیلم کشتن گوزن مقدس، خرچنگ و سوگلی اثر یورگوس لانتیموس» پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده عمران، معماری و هنر.

این پژوهش به تحلیل ساختار روایی سه فیلم کشتن گوزن مقدس، خرچنگ و سوگلی پرداخته و نشان داده است که جهان داستانی لانتیموس بر اساس نوعی ساختار شکنی روایت شکل می‌گیرد. این پژوهش از زاویه روایت‌شناسی و فلسفه داستان به آثار نگاه کرده و مستقیماً وارد بحث قربانی‌گری و آیین نشده است.

— شوستد، ایزابلا^{۱۲} (۲۰۲۲). «من از سردرگمی و تصادف می‌ترسم: مطالعه کیفی فیلم‌های یورگوس لانتیموس بر اساس نظریه مؤلف». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه لیناوس سوند.

این پژوهش با تکیه بر نظریه مؤلف، سبک شخصی لانتیموس را بررسی کرده و نتیجه گرفته است که کارگردان واقعیت را به‌گونه‌ای ابزورد و تحریک‌آمیز بازنمایی می‌کند؛ جهانی که خشونت و صمیمیت شرم‌آور به‌صورت توأمان دیده می‌شود. تمرکز این پژوهش بیشتر بر سبک مؤلفی است تا خوانش فلسفی یا آیینی آثار.

— پنیا ساریوناندیا^{۱۳}، میکال (۲۰۲۲). «روابط انسانی، روابط قدرت: سینمای یورگوس لانتیموس». پایان‌نامه دکتری. دانشگاه باسک.

این پژوهش به بررسی موج نو سینمای یونان پرداخته و جایگاه لانتیموس را در این جریان مشخص کرده است. او سینمای لانتیموس را در بستر اجتماعی و سیاسی یونان معاصر تحلیل کرده و به روابط قدرت و خشونت در آن پرداخته است.

— هولزینگر، ایوا^{۱۴} (۲۰۱۸). «زمانی برای انسان نیست - زمان و انسانیت در فیلم خرچنگ». پایان‌نامه دکتری. دانشگاه وین.

این پژوهش با تمرکز بر فیلم خرچنگ، به رابطه زمان، هویت جنسی و انسانیت پرداخته و نشان داده است که چگونه لانتیموس با بهره‌گیری از مفاهیم کوییر، مرز میان

انسان و حیوان را به چالش می‌کشد.

اگرچه پژوهش‌های پیشین ابعاد گوناگون سینمای لانتیموس را بررسی کرده‌اند، اما هیچ‌یک به‌طور مستقیم و نظام‌مند به بازنمایی قربانی‌گری، خشونت آیینی و اسطوره در سه فیلم کلیدی او با اتکا به نظریات ژرژ باتای نپرداخته‌اند. پژوهش حاضر با تمرکز بر سه فیلم *دندان‌نیش*، *خرچنگ* و *کشتن گوزن مقدس*، نوآوری خود را در دو سطح دنبال می‌کند: اول، مفاهیم کلیدی باتای (خشونت، قربانی‌گری، میل و مرگ، امر مقدس، امر ممنوع و اسطوره) دوم، تحلیل تطبیقی سه سطح قربانی‌گری (خانوادگی، اجتماعی و آیینی) که به ترتیب در این سه فیلم بازنمایی می‌شوند.

با توجه به این خلا پژوهشی، پژوهش حاضر با مرور نظام‌مند آثار لانتیموس و تحلیل تطبیقی آنها بر پایه نظریات باتای، مسیر ورود به چارچوب نظری خود را هموار می‌کند و زمینه را برای بررسی دقیق خشونت، قدرت و قربانی‌گری فراهم می‌آورد.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، «کیفی و بنیادی» است و از نظر ماهیت و شیوه گردآوری داده‌ها، با رویکرد «توصیفی-تحلیلی و تطبیقی» انجام شده است. هدف آن، بررسی و تحلیل نحوه بازنمایی مفاهیم قربانی‌گری، خشونت و اسطوره در سه فیلم منتخب یورگوس لانتیموس، یعنی *دندان‌نیش* (۲۰۰۹)، *خرچنگ* (۲۰۱۵) و *کشتن گوزن مقدس* (۲۰۱۷)، بر پایه مفاهیم فلسفی و زیبایی‌شناختی ژرژ باتای است.

روش تحقیق بر مبنای «تحلیل محتوای کیفی فیلم» است؛ بدین معنا که هر فیلم به مثابه متنی سینمایی در نظر گرفته شده و با تمرکز بر میزانشن، نور، رنگ، حرکت دوربین، دیالوگ، و ساختار روایت، تحلیل شده است. تحلیل‌ها بر پایه مفاهیم کلیدی در اندیشه باتای، از جمله میل و مرگ، خشونت آیینی، امر مقدس و امر ممنوع و تجربه سرحدی صورت گرفته است. این مفاهیم ابتدا از منابع فلسفی و تفسیری مرتبط استخراج شده و سپس با صحنه‌های شاخص هر فیلم تطبیق داده شده‌اند تا سازوکار روایی و تصویری قربانی‌گری در جهان سینمایی لانتیموس آشکار شود.

در بخش تطبیقی، سه فیلم به‌صورت هم‌زمان از منظر سطح و نوع قربانی‌گری بررسی شده‌اند. بدین ترتیب، *دندان*

انسانی در برداشته است. کما اینکه عمل قربانی کردن جنبه کاملاً مذهبی داشت و فلسفه‌ای است که ناقص کردن و صدمه زدن و قطع قسمت‌هایی از بدن - قربانی و فدیة در راه خدایان به شمار می‌رود. (مصطفوی، ۱۴۰۰: ۳۳)

با توجه به جنبه‌های مذهبی و آیینی قربانی، می‌توان دریافت که این عمل فراتر از یک رفتار نمادین یا اخلاقی است. و ریشه در سازوکارهای عمیق اجتماعی و روانشناختی دارد. در این راستا، ژرژ باتای، فیلسوف فرانسوی، نقطه عزیمت این پژوهش است. از دیدگاه او، خشونت و قربانی‌گری دو مقوله جدایی‌ناپذیرند و خشونت نه تنها پدیده‌ای منفی نیست، بلکه نیرویی ضروری برای شکل‌گیری هویت و نظم اجتماعی است. باتای خشونت را همواره با نوعی فداکاری همراه می‌داند که در آن قربانی‌گری پیش‌شرط رسیدن به نظم و ثبات است (Carl Olson, 1994: 123).

این زمینه‌ها، بستری مناسب برای بررسی نگاه فلسفی ژرژ باتای به خشونت و قربانی‌گری فراهم می‌کند، چراکه او این مفاهیم را نه صرفاً کنش اجتماعی، بلکه نیروهای بنیادین شکل‌دهنده هویت و نظم اجتماعی می‌بیند. بدین ترتیب، این دیدگاه زمینه‌ای نظری فراهم می‌آورد تا بتوانیم سینمای یورگوس لانتیموس را در بازنمایی سطوح مختلف قربانی‌گری تحلیل کنیم.

باتای همچنین بر اهمیت روانشناختی خشونت تأکید می‌کند و معتقد است که در جریان قربانی‌گری، فرد یا جامعه از طریق خشونت و فداکاری به نوعی رهایی از خود و جامعه می‌رسند. به بیان دیگر، خشونت در اندیشه او نه صرفاً کنشی ویرانگر، بلکه نیرویی است که مرزهای حیات فردی و اجتماعی را بازتعریف می‌کند و از طریق آن قربانی‌گری به تجربه امر مقدس تحقق می‌یابد.

در چارچوب اندیشه باتای، قربانی‌گری و خشونت نه تنها به هم پیوسته‌اند، بلکه در اسطوره‌ها نیز نمود پیدا می‌کنند و نشان می‌دهند چگونه اعمال انسانی از طریق خشونت و فداکاری به تجربه امر مقدس و بازتعریف هویت فردی و جمعی می‌انجامد. اسطوره‌شناسی بخشی از مردم‌شناسی فرهنگی است که به بررسی و فرا یافتن قوانین عمومی قالب‌های رفتاری انسان در همه ابعاد آن پرداخته و می‌کوشد توجیهی عمومی از این پدیده اجتماعی-فرهنگی به دست دهد. (رضائی، ۱۳۸۳: ۱۵)

استفاده از اسطوره‌ها در داستان‌سرایی فیلم‌ها، به‌ویژه

نیش نمایانگر سطح «قربانی‌گری خانوادگی»، خرچنگ بیانگر «قربانی‌گری اجتماعی»، و کشتن گوزن مقدس نماد «قربانی‌گری آیینی و متافیزیکی» در نظر گرفته شده است. این تطبیق به پژوهش امکان می‌دهد تا فرایند تحول خشونت از عرصه خصوصی به عرصه جمعی و آیینی را در سینمای لانتیموس بازشناسد.

داده‌های پژوهش بر اساس مطالعه متون فلسفی (به‌ویژه آثار ژرژ باتای مانند *روتیسم و امر ممنوع*)، تحلیل انتقادی آثار شارحان نظریه‌ای (مانند ژرار، الیاده و فوکو) و نیز تحلیل نشانه‌شناسانه صحنه‌ها و دیالوگ‌های فیلم‌ها گردآوری شده است. تحلیل نهایی با تلفیق سه رویکرد فلسفی، روان‌کاوانه و اسطوره‌شناختی، به دنبال آشکار ساختن منطق پنهان قربانی‌گری در جهان مدرن و چگونگی بازتاب آن در سینمای معاصر است.

چارچوب نظری

سینما سابقه‌ای طولانی در پرداختن به مضمون قربانی‌گری دارد. با توجه به توانایی موضوع قربانی‌گری در برانگیختن تخیل و بیان طیف وسیعی از تجربیات انسانی، این موضوع همواره مورد توجه فیلم‌سازان مطرح جهان بوده است. واژه انگلیسی "Sacrifice" معادل لاتین کلمه قربانی است و ریشه لاتین آن نشان می‌دهد که چیزی یا شیئی به خاطر اهمیت و ارزش خود از محیط پیرامون جدا شده و به منظور دستیابی به هدفی والاتر پیشکش می‌شود. از طرفی قربانی‌گری در لغت به معنای چشم‌پوشی، از دست دادن و تسلیم؛ از دست دادن چیزی برای کسب هدفی مهم‌تر. بنابراین مضمون قربانی‌گری معمولاً در فیلم‌ها به عنوان راهی برای رشد سریع شخصیت‌ها و جلب هم‌دردی مخاطبان به کار گرفته می‌شود. (Bradatan & Ungurea- nu, 2016: 56)

این معناهای بنیادی نشان می‌دهد که مفهوم قربانی‌گری نه تنها در حوزه زبان و فرهنگ، بلکه در ابعاد فلسفی و اجتماعی نیز اهمیت دارد. قربانی در اصطلاح کلی در علم ادیان، گرفتن جان موجودی زنده است (اعم از انسان، حیوان یا نبات) از راه کشتن، سوزاندن، خوردن یا دفن کردن - به منظور تقرب به خدایان و جلب نظر آن‌ها. قربانی را می‌توان برحسب موضوع و ماده به دو نوع خونی و غیرخونی تقسیم کرد که بزرگ‌ترین رقم قربانی را در نزد ملل باستان، قربانی

است که در ادامه بررسی می‌شود و نشان می‌دهد چگونه سطوح خانوادگی، اجتماعی و آیینی قربانی‌گری بازنمایی می‌شوند.

این مفاهیم نظری، مبنای تحلیل تطبیقی فیلم‌های یورگوس لانتیموس قرار می‌گیرند. بدین‌سان، چارچوب اندیشه‌های باتای امکانی فراهم می‌کند تا نشان دهد لانتیموس چگونه با بازآفرینی خشونت، قربانی و اسطوره در بستر جهان مدرن، مرزهای اخلاق، قدرت و نظم اجتماعی را به پرسش می‌کشد.

قربانی‌گری خانوادگی در «دندان نیش»

نگرش فیلم «دندان نیش» یورگوس لانتیموس به قربانی‌گری، بر اساس مفهوم قربانی‌گری به عنوان راه فراری از شرایط دیکتاتورگونه و محدودکننده خانه است و می‌توان آن را روشن‌ترین نمود قربانی‌گری در سطح خانوادگی دانست. ژرژ باتای در نظریه دین توضیح می‌دهد که آیین قربانی هم‌زمان دو کارکرد دارد: از یک‌سو نظامی جمعی را تثبیت می‌کند و از سوی دیگر با شکستن تابو، تجربه‌ای مرزی و گسست‌آفرین فراهم می‌آورد. (Bataille, 1989: 78) در دندان نیش، خانواده همان «معبد کوچک» است که نظم پدسارانه بر آن حکم فرماست. پدر با تحریف زبان و واقعیت، فرزندان را از جهان بیرون جدا کرده و مجموعه‌ای از قوانین آیینی بر آنان تحمیل می‌کند. خروج از خانه تنها زمانی ممکن است که دندان نیش بیفتد؛ این فرمان کارکردی مشابه تابو در جوامع کهن دارد: خروج از «دایره مقدس» ممنوع است و شکستن آن نیازمند قربانی است.

صحنه کوبیدن وزنه بر دندان توسط دختر بزرگ، مصداقی بارز از لحظه عبور است؛ همان لحظه‌ای که باتای آن را گسست از نظم و آغاز تجربه خشونت می‌نامد. (Bataille, 1957: 62) در اینجا بدن دختر به قربانی آیینی بدل می‌شود؛ قربانی نه به معنای مرگ فیزیکی، بلکه در قالب خون‌ریزی و شکستن مرزهای تحمیل‌شده. به تعبیر الیاده^{۱۶}، این عمل نوعی بازگشت به تاریخ مقدس است؛ یعنی تجربه‌ای که از طریق خشونت بدن، مرز میان امر ممنوع و امر مقدس دوباره تعیین می‌شود (الیاده، ۱۳۶۷: ۱۲).

از سوی دیگر، پدر در این فیلم نماد همان قدرتی است که فوکو^{۱۷} آن را قدرت انضباطی می‌نامد؛ قدرتی که از طریق زبان، بدن و تکرار مناسک، سوژه‌های مطیع می‌سازد. (Fou-

در آثاری که به بررسی موضوعات فداکاری و قربانی شدن می‌پردازند، بخشی جدانشدنی از روایت است. اسطوره‌ها ساختاری مرکزی برای هدایت منطق فداکاری و مجازات در داستان فراهم می‌کنند و به عنوان پلی میان گذشته و حال عمل می‌کنند. از طریق بازخوانی و تفسیر مجدد اسطوره‌ها، کارگردانان به شکلی خلاقانه ایده‌های دیرینه و کهن را با چالش‌های مدرن تلفیق می‌کنند. در فیلم‌هایی که بر موضوع قربانی‌گری تمرکز دارند، اسطوره‌ها نه تنها به گذشته اشاره می‌کنند، بلکه برای برجسته کردن خشونت آیینی و منطق خودسرانه نیروهای الهی یا اجتماعی در روایت نیز به کار می‌روند. این فیلم‌ها از اسطوره‌ها به عنوان ابزاری برای کاوش پیامدهای اعمال انسانی، چه فردی و چه جمعی، در جهانی اخلاقی بهره می‌گیرند؛ جهانی که در عین آشنا بودن، غریب و ناشناخته نیز هست. فراخوانی این اسطوره‌ها نه تنها به بررسی ماهیت دوره‌های خشونت‌بار تاریخ می‌پردازد، بلکه از آنها برای تحلیل ساختارهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مدرن که در آنها ایده‌های قربانی‌گری و رستگاری بازتولید می‌شوند، استفاده می‌شود (Girard, 1977: 12).

در اندیشه باتای، میل، مرگ، امر مقدس و امر ممنوع حلقه‌های یک زنجیره‌اند که در نهایت به سازوکار قربانی‌گری می‌انجامد. میل نه تنها تمایل فردی برای لذت نیست، بلکه نیرویی است که مرزهای فردیت را می‌شکند و بدن را به سوی تجربه‌های گسست و مرگ سوق می‌دهد. (Bataille, 1957: 89) این تجربه همواره با ممنوعیت و تقدس پیوند می‌خورد؛ چیزی که در مناسک قربانی‌گری آشکار می‌شود. خون، خشونت و مرگ، که در زندگی عادی مهار می‌شوند، در آیین‌ها مرکزی و مقدس می‌شوند. بدین ترتیب، قربانی‌گری نه صرفاً یک عمل دینی یا نمادین، بلکه لحظه‌ای برای تجربه امر مقدس از طریق نقض ممنوعیت است (Bataille, 1989: 54).

خشونت آیینی دقیقاً در همین بستر معنا پیدا می‌کند. جامعه با سازمان دادن به خشونت در قالب آیین، نه تنها خشونت را مهار می‌کند، بلکه از طریق آن خود را بازتولید می‌کند. (Bataille, 1957: 102) در اینجا تفاوت باتای با ژرار^{۱۵} مشخص می‌شود؛ ژرار بر بازتولید نظم و تخلیه خشونت جمعی تمرکز دارد، اما باتای بر تجربه فردی و رهایی‌بخش لحظه مرگ و قربانی‌گری تأکید می‌کند. این چارچوب نظری، پایه تحلیل تطبیقی سه فیلم لانتیموس

این صورت تقدس جامعه آنان را به حیوان تبدیل خواهد کرد. از دیدگاه باتای، قربانی‌گری همواره لحظه‌ای دوگانه است: از یک‌سو خشونت را مهار می‌کند، از سوی دیگر امکان انفجار و بی‌نظمی را در خود دارد. (Bataille, 1957: 85) صحنه فرار دیوید و معشوقه‌اش به جنگل، لحظه گسست از نظم اجتماعی است؛ اما همین گسست هم بدون خشونت و قربانی‌کردن بدن ممکن نمی‌شود.

همچنین صحنه کور کردن خود دیوید در پایان فیلم اوج منطق باتایی قربانی‌گری است. بدن قهرمان، با پذیرش خشونت علیه خویش، به قربانی نهایی بدل می‌شود. این عمل نه تنها کنشی فردی، بلکه آیینی است: دیوید با فداکردن بینایی خود می‌تواند پیوندی مقدس با معشوقه برقرار کند. در این لحظه، میل و مرگ - دو مفهوم کلیدی در اندیشه باتای - در هم می‌آمیزند. میل به عشق تنها از خلال خشونت علیه بدن و انکار زندگی روزمره امکان‌پذیر می‌شود.

این فیلم، برخلاف تحلیل ژرار که قربانی‌گری را ابزار خالص بازتولید نظم می‌بیند. (Girard, 1977: 23)، به سمت دیدگاه باتای متمایل است: خشونت و قربانی‌گری نه تنها نظم را تثبیت می‌کنند، بلکه در لحظه‌ای تراژیک امکان گسست از آن را نیز فراهم می‌آورند. در نتیجه، خرچنگ تجربه‌ای مدرن از آیین قربانی است که در آن بدن و میل فردی به بهای حفظ یا گسست از جامعه قربانی می‌شوند.

قربانی‌گری آیینی در کشتن گوزن مقدس در کشتن گوزن مقدس، لانتیموس قربانی‌گری را به سطحی کاملاً آیینی و اسطوره‌ای ارتقا می‌دهد. ارجاع مستقیم فیلم به اسطوره ایفگنیا^{۱۸} - دختر آگاممنون^{۲۰} که برای خشنود کردن الهه قربانی می‌شود - نشان می‌دهد که این روایت بر بستری از قربانی‌گری آیینی بنا شده است. باتای در *اروتیسیم* تأکید می‌کند که قربانی‌گری همواره تلاشی برای تماس با امر مقدس از طریق نفی زندگی و مرگ است. (Bataille, 1957: 58)

در کشتن گوزن مقدس، خانواده پزشک ناگزیر است یکی از اعضای خود را قربانی کند تا تعادل از دست‌رفته بازگردد. این همان منطق مبادله است که باتای آن را جوهره آیین قربانی می‌داند: چیزی باید نابود شود تا کلیت نجات یابد.

در پیوند با این نگاه، باتای همچنین بر جایگاه اسطوره‌ها در روان‌شناسی فردی و اجتماعی تأکید می‌کند. او اسطوره‌ها را ابزارهایی نمادین برای درک فرایندهای ناخودآگاه می‌داند؛

اما تفاوت در اینجاست که باتای نشان می‌دهد این نظم هرگز پایدار نیست و همواره لحظه‌ای از انفجار خشونت در دل خود دارد. صحنه پایانی فیلم - دختر پنهان‌شده در صندوق عقب خودرو - بیانگر همین امکان گسست است؛ قربانی آیین پدرسالارانه که حالا به‌واسطه خشونت علیه بدن خود، مرزهای نظم بسته را می‌شکند.

به این ترتیب، *دندان‌نیش* نشان می‌دهد که قربانی‌گری در سطح خانوادگی چگونه عمل می‌کند: بدن به عنوان ابژه آیینی تحت سلطه نظم پدرسالارانه قرار می‌گیرد، خشونت نمادین زبان و قانون بر آن تحمیل می‌شود، و نهایتاً قربانی‌شدن راهی برای عبور از این نظم و لمس امر مقدس فراهم می‌سازد. این همان پیوند میان میل، مرگ و قربانی‌گری است که باتای آن را محور تجربه انسانی می‌داند. (Bataille, 1987: 45)

قربانی‌گری اجتماعی در «خرچنگ»

فیلم *خرچنگ* لانتیموس تصویری از جامعه‌ای می‌سازد که در آن افراد برای بقا باید به قوانین یک نظام آیینی-اجتماعی تن دهند. هتل به مثابه یک نهاد آیینی، قربانگاه مدرنی است که در آن بدن‌ها و میل‌ها برای حفظ نظم کلان قربانی می‌شوند.

از نگاه باتای، خشونت و قربانی‌گری در سطح اجتماعی زمانی رخ می‌دهند که جامعه نیازمند بازتولید دائمی نظم خود از طریق مناسک حذف و طرد باشد. (Bataille, 1986: 92) در *خرچنگ*، تبدیل افراد مجرد به حیوانات، نه یک مجازات ساده، بلکه نوعی آیین اجتماعی است: سوژه‌های نامطابق با هنجار قربانی می‌شوند تا کلیت نظم برقرار بماند. در امتداد این تحلیل، هگل^{۱۸} نیز قربانی‌گری را بنیان حقیقت انسانی می‌داند؛ به این معنا که انسان حقیقت بشری را با قربانی کردن آشکار کرده و بنیان نهاده است؛ انسان در قربانی‌گری حیوان را در خودش نابود می‌کند و به خودش و حیوان مجال می‌دهد تا تنها به منزله حقیقتی غیرجسمانی نجات یابد. (باتای، ۱۳۹۶: ۸)

صحنه تطبیق اجباری افراد بر اساس ویژگی‌های ظاهری (مثلاً خون‌دماغ شدن یا لنگیدن) نشان می‌دهد که هویت فردی باید قربانی شود و بدن به ابزاری برای تداوم مناسک بدل می‌گردد. این همان منطق امر ممنوع در نزد باتای است: تنهایی، ممنوع می‌شود و ممنوعیت، تقدس می‌یابد. افراد باید در چارچوبی مقدس-ممنوع جفت پیدا کنند، در غیر

چگونه در سطوح مختلف انسانی و اجتماعی عمل می‌کنند و همواره پیوندی با تجربه امر مقدس دارند.

در این تحلیل تطبیقی، از چارچوب نظری ژرژ باتای بهره گرفته شده است تا تفاوت‌ها و اشتراک‌های ساختاری قربانی‌گری در هر فیلم روشن شود.

در *دن/ان‌نیش*، قربانی‌گری در سطح خانوادگی و محدود به حوزه شخصی شکل می‌گیرد. خشونت بیشتر نمادین است و تحت سلطه قدرت پدرسالار قرار دارد. در این سطح، میل فردی به عنوان محور تجربه خشونت عمل می‌کنند. به عنوان نمونه، صحنه‌ای که پدر برای آموزش خطرهای جهان خارج به فرزندان، با عکس و مدل‌های مصنوعی حیوانات وحشی تهدید می‌آفریند، نشان‌دهنده خشونت نمادین و آموزشی است. صحنه «رقص مکانیکی دختران»، نمونه‌ای از آیین خشونت پنهان است: حرکتی که در ظاهر شبیه جشن است اما در بنیاد خود تحمیل قدرت و خشونت است. (Bataille, 1957: 73) ممنوعیت خروج از خانه یا تماس با جهان بیرون، همان امر ممنوع باتایی است که تقدس می‌یابد و هویت کودکان را شکل می‌دهد. در این سطح، بدن و رفتار سوژه‌ها ابزار تجربه امر مقدس و عبور از محدودیت‌های تحمیلی هستند، اگرچه ابعاد آن شخصی و محدود باقی می‌ماند. این حالت، نوعی تجربه مرزی و فردی از گسست و نظم است که باتای آن را بنیادی برای فهم تجربه انسانی می‌داند.

در *خرچنگ*، همین منطق قربانی‌گری به سطح اجتماعی و نهادی گسترش می‌یابد. نظم جمعی از طریق اعمال آیینی حذف و طرد سوژه‌های نامطابق تثبیت می‌شود و خشونت ماهیتی جمعی و سازمان‌یافته می‌یابد. تبدیل مجردها به حیوانات، نوعی آیین اجتماعی است که نظم جمعی را بازتولید می‌کند. (Bataille, 1989: 92) صحنه «تطبیق اجباری افراد بر اساس ویژگی‌های ظاهری» نشان می‌دهد که فردیت باید قربانی هنجار شود. در پایان، بدن قهرمان، قربانی عشقی می‌شود که جز با خشونت و انکار زندگی روزمره امکان‌پذیر نیست. این عمل، ترکیب تراژیک میل و مرگ است. (Bataille, 1957: 85) در اینجا، قربانی‌گری نه تنها بر بدن و میل فرد، بلکه بر سازوکارهای اجتماعی تأثیر می‌گذارد و امکان تجربه امر مقدس در سطحی جمعی فراهم می‌شود. به بیان باتای، این سطح نمایانگر هم‌زمان مهار و انفجار خشونت در بافت اجتماعی است.

روایت‌هایی که هم بحران‌های روانی انسان را بازنمایی می‌کنند و هم بستر تغییر و تحول فرهنگی‌اند. (Davis, 2015: 46)

در این فیلم، انتخاب و کشتن یکی از اعضای خانواده نه صرفاً امری خانوادگی یا اجتماعی، بلکه کنشی اسطوره‌ای و فرانسوی جلوه می‌کند؛ گویی عملی است که بارها در تاریخ مقدس تکرار شده و اکنون در جهان مدرن بازآفرینی می‌شود (الیاده، ۱۳۹۲: ۴۳). در کشتن گوزن مقدس، نهاد توبه و پشیمانی به صورت کلامی و شفاهی مشاهده نمی‌شود. برخلاف آثار دیگر که فرد به طور زبانی به اعتراف گناهان می‌پردازد، در اینجا تطهیر از طریق عمل فیزیکی و بدنی رخ می‌دهد. به بیان دیگر، تطهیر در فیلم از طریق قربانی‌کردن یکی از اعضای خانواده به جای اقرار زبانی به گناه انجام می‌شود. این فرایند تطهیر بدنی با مفهوم قربانی‌گری در آثار باتای کاملاً مطابقت دارد؛ باتای قربانی‌گری را فرایندی می‌داند که نه تنها فرد را از گناه رها می‌سازد، بلکه برای دستیابی به سطحی از مقدس و معصومیت، لازم است بدن در معرض رنج و مرگ قرار گیرد (Bataille, 1988: 44). خشونت در این فیلم دیگر صرفاً ابزار کنترل نیست، بلکه به امری مقدس و اجتناب‌ناپذیر بدل می‌شود.

ژرار نیز در نظریه خود نشان می‌دهد که قربانی آیینی هم‌زمان خشونت را مهار و بازتولید می‌کند. (Girard, 1977: 45) با این حال، نگاه باتای فراتر است؛ او قربانی‌گری را لحظه‌ای از گسست، مواجهه با مرگ و تجربه امر ممنوع می‌داند. به این ترتیب، این کنش هم‌زمان چند سطح را در بر می‌گیرد: اجتماعی، روان‌شناختی و آیینی، و پیوند میان خشونت، مرگ و تقدس را بازنمایی می‌کند.

صحنه نهایی - چرخاندن پدر با چشمان بسته و شلیک کور به یکی از اعضای خانواده - نقطه اوج همین منطق است. بدن قربانی نه به انتخاب عقلانی، بلکه به حکم آیینی تقدیم می‌شود. این کنش همان چیزی است که باتای آن را بالاترین شکل خشونت می‌نامد: خشونتی که تقدس می‌یابد و از دل آن، امکان بازسازی نظم اجتماعی پدید می‌آید. (Bataille, 1957: 112)

تحلیل تطبیقی

سینمای یورگوس لانتیموس با سه اثر *دن/ان‌نیش*، *خرچنگ* و *کشتن گوزن مقدس*، نشان می‌دهد که قربانی‌گری و خشونت

جمعی پیدا می‌کند و جامعه خود را از طریق طرد و تبدیل سوژه‌های نامطابق بازتولید می‌کند. در کشتن گوزن مقدس، قربانی‌گری به اوج آیینی و متافیزیکی خود می‌رسد؛ مرگ یک عضو خانواده در مقام قربانی، نه تنها بازسازی نظم خانوادگی بلکه احیای تعادل کیهانی و بازگشت به تاریخ مقدس را رقم می‌زند.

این سه سطح، به ظاهر از یکدیگر مستقل‌اند، اما در واقع حلقه‌های یک زنجیره مشترک‌اند. خشونت خانوادگی در دندان‌نیش زمینه‌ساز درک خشونت اجتماعی در خرچنگ است، و این هر دو در کشتن گوزن مقدس به شکل آیینی و اسطوره‌ای به اوج می‌رسند. لانتیموس با تغییر در میزانش‌های مینیمال، استفاده از نور و رنگ‌های سرد و ساختارهای روایی مبتنی بر گسست، خشونت و قربانی‌گری را در بستری فلسفی بازآفرینی می‌کند. او نه صرفاً روایتگر وقایع خشونت‌آمیز، بلکه کاوشگری است در آیین‌های مدرن قربانی؛ آیین‌هایی که نشان می‌دهند جامعه معاصر نیز، همچون جوامع کهن، برای تثبیت و بازتولید خود نیازمند قربانی‌کردن بدن‌ها و میل‌هاست. در نتیجه، تحلیل تطبیقی این سه فیلم به ما امکان می‌دهد (جدول ۱)، سیر تحول و استمرار منطق قربانی‌گری را در سه سطح خانوادگی، اجتماعی و اسطوره‌ای مشاهده کنیم؛ سیر تحولی که لانتیموس در جهان مدرن به زبان سینما بازمی‌آفریند.

در نهایت، کشتن گوزن مقدس قربانی‌گری را به سطح آیینی و اسطوره‌ای ارتقا می‌دهد. خشونت در این فیلم فراتر از کنترل انسانی است و به عنوان ابزار تحقق امر مقدس عمل می‌کند. قربانی‌گری در این سطح نه تنها تجربه‌ای فردی یا اجتماعی، بلکه بازسازی نظم جهانی و اسطوره‌ای را ممکن می‌سازد. پیوند میان مرگ، میل و امر مقدس که باتای آن را اصل تجربه انسانی می‌داند، در سطح اسطوره‌ای به اوج خود می‌رسد و نشان می‌دهد چگونه خشونت و قربانی‌گری می‌توانند تجربه‌ای فلسفی و آیینی خلق کنند.

تحلیل تطبیقی سه فیلم *دندان‌نیش*، *خرچنگ* و *کشتن گوزن مقدس* از منظر باتای نشان می‌دهد که لانتیموس جهان روایی خود را بر پایه منطق قربانی‌گری و خشونت بنا می‌کند. این منطق به صورت تدریجی از سطح خرد خانوادگی تا سطح کلان اجتماعی و نهایتاً آیینی-اسطوره‌ای گسترش می‌یابد و بدین ترتیب الگویی پیوسته از بازتولید نظم در جهان مدرن ترسیم می‌شود. در دندان‌نیش، بدن و آزادی فرزندان به عنوان ایزه‌های آیینی تحت سلطه نظم پدرسالارانه قربانی می‌شوند؛ خشونت در این سطح بیشتر ماهیتی نمادین و انضباطی دارد، اما از همان‌جا بنیان تجربه امر مقدس گذاشته می‌شود. در خرچنگ، همین منطق به سطح اجتماعی انتقال می‌یابد؛ فردیت و میل شخصی حذف می‌شوند تا نظم نهادی تثبیت گردد. اینجا خشونت کارکردی

جدول ۱. مقایسه فیلم‌ها.

فیلم	سطح قربانی‌گری	نوع خشونت	پیوند با امر مقدس	ارتباط با اسطوره	ویژگی‌های بصری و روایی
دندان‌نیش	خانوادگی	نمادین، کنترل‌کننده، محدود به قوانین خانواده	شخصی، تجربه مرزی در سطح کوچک	محدود به «معبد کوچک» خانواده	میزانش مینیمال، نور سرد، فضاهای بسته خطوط هندسی محدود
خرچنگ	اجتماعی	جمعی، نهادی نظم اجتماعی تحصیل‌شده	گروهی، اعمال آیینی حذف و طرد سوژه‌های نامطابق	ارتباط اجتماعی با «آیین حذف»	نور و رنگ سرد، فضاهای باز کنترل‌شده هتل به عنوان مکان اجتماعی-آیینی
کشتن گوزن مقدس	آیینی-اسطوره‌ای	تقدس‌یافته، اجتناب‌ناپذیر فرا فردی	جهانی، تحقق امر مقدس و تجربه مواجهه با مرگ	مستقیم به اسطوره ایلینیا «بازتولید» تاریخ مقدس	میزانش آیینی، نور و رنگ برای تأکید بر تقدس، فضاهای باز و نمادین

چیزی است که باتای دربارۀ خشونت و میل بیان می‌کند: میل در لحظه‌ای که در برابر قانون می‌ایستد، خود به عملی خشونت‌آمیز و آیینی بدل می‌شود. در اینجا مفهوم رهایی از خود باتای مصداق می‌یابد، چراکه بدن عاشقانه مرزهای اجتماعی را درهم می‌شکند.

در کشتن گوزن مقدس بدن به آشکارترین شکل ممکن به موضوع قربانی‌گری آیینی بدل می‌شود. انتخاب یکی از اعضای خانواده برای قربانی‌کردن، بازتابی مدرن از منطق اسطوره‌ای است که ژیرار آن را خشونت همگانی علیه یک قربانی منفرد می‌نامد (Girard, 1977: 12).

اما این فیلم با تأکید بر بدن نوجوانان — لرزش دست‌ها، خونریزی داخلی، ناتوانی حرکتی — خشونت را ملموس و ناگزیر می‌سازد. باتای در *اروتیسیم* خشونت را شرط ورود به امر مقدس می‌داند؛ لحظه‌ای که بدن قربانی «مصرف» می‌شود تا نظم تازه‌ای پدید آید. (Bataille, 1957: 106)

در این فیلم بدن فرزند قربانی، هم‌زمان محل گناه، مجازات و رهایی است. بدن بیمار و درحال‌مرگ، مرز میان زندگی و مرگ، امر مقدس و امر نفرت‌انگیز را آشکار می‌سازد و همین دوگانگی تجربه تماشاگر را به اوج می‌رساند.

در مجموع، جنسیت و بدن در سینمای لانتیموس حلقه اتصال سه سطح قربانی‌گری‌اند: در خانواده، بدن زنانه محل انقیاد و شورش است؛ در جامعه، بدن مردانه و زنانه ابزار انضباط و در عین حال مقاومت‌اند؛ و در آیین، بدن فرزند قربانی، تجسد نهایی خشونت مقدس است. آنچه این سه سطح را به هم پیوند می‌دهد، نگاه باتای است که بدن را صحنه آیینی می‌بیند؛ جایی که خشونت و میل به‌طور هم‌زمان تجربه می‌شوند. دیگر نظریه‌پردازان مانند فروید، فوکو و کرسٹوا می‌توانند ابعاد روانکاوانه و اجتماعی این پدیده را توضیح دهند، اما مرکز ثقل تحلیل همچنان دیدگاه باتای است که نشان می‌دهد چرا بدن در سینمای لانتیموس به مثابه معبدی برای بازتولید خشونت و رهایی عمل می‌کند.

نتیجه‌گیری

تحلیل تطبیقی سه فیلم *دندان‌نیش* (۲۰۰۹)، *خرچنگ* (۲۰۱۵) و *کشتن گوزن مقدس* (۲۰۱۷)، نشان داد که سینمای یورگوس لانتیموس فضایی فلسفی و پیچیده برای بازخوانی مفاهیم ژرژ باتای دربارۀ خشونت، قربانی‌گری، میل، مرگ، امر مقدس و امر ممنوع ایجاد می‌کند. این آثار

جنسیت، بدن و بازتولید قربانی‌گری

در اندیشه ژرژ باتای، بدن نه صرفاً یک ابژه زیستی بلکه کانون تجربه مرزهای وجودی است؛ جایی که میل، خشونت و مرگ درهم می‌آمیزند و انسان در تماس با امر مقدس و ممنوع قرار می‌گیرد. (Bataille, 1989: 42) بدن در این معنا، به صحنه‌ای آیینی بدل می‌شود که در آن قربانی‌گری نه تنها بازنمایی می‌شود بلکه «زیست» می‌شود. همین نگاه باتای، امکانی تازه برای تحلیل سینمای یورگوس لانتیموس فراهم می‌آورد؛ چراکه در آثار او بدن — به‌ویژه بدن زنانه — همواره محل تقاطع خشونت، انقیاد و امکان رهایی است.

در *دندان‌نیش* بدن دختران تحت سلطه کامل پدر و نظم تحمیلی او قرار دارد. آموزش‌های جعلی، زبان ساختگی و ممنوعیت خروج از خانه، بدن را به ابزاری برای تثبیت قدرت پدرسالارانه بدل می‌کنند. در این میان، بدن دختر بزرگ‌تر به عنوان نخستین کانون شورش ظاهر می‌شود: خودزنی او با شکستن *دندان‌نیش*، عملی خشونت‌آمیز است که در سطح نمادین پیوند مستقیم با مفهوم عبور از مرز دارد. در اینجا می‌توان دیدگاه بوردیو^{۲۱} دربارۀ خشونت نمادین را نیز دخیل دانست، چراکه بدن دختران نه تنها تحت سلطه فیزیکی بلکه در چارچوب نمادین زبان و تربیت پدرانۀ کنترل می‌شود (Bourdieu, 2001: 41).

همان‌طور که باتای بر برهنگی به عنوان لحظه‌ای از مواجهه با امر ممنوع تأکید می‌کند. (باتای، ۱۴۰۰: ۷۸)، دختر در لحظه خونریزی، بدنش را به ابژه آیینی بدل می‌سازد. این خشونت شخصی، شکلی از قربانی‌گری خانوادگی است که امکان گسست از نظم بسته خانواده را فراهم می‌آورد.

فیلم *خرچنگ*، بدن را در سطحی اجتماعی بازنمایی می‌کند. در جامعه‌ای که مجرد بودن به معنای نابودی و تبدیل به حیوان است، بدن به گروگان قانون جمعی بدل می‌شود. انتخاب همسر نه یک امر عاشقانه بلکه ضرورتی برای بقاست. بدن در اینجا به سرمایه اجتماعی بدل شده که ارزش آن از بیرون و توسط نهادها تعیین می‌شود. فوکو این شکل از سلطه را در قالب انضباط بدن‌ها توضیح داده است. (Foucault, 1995: 142) بدن‌هایی که از طریق قانون و نظارت، تابع قدرت می‌شوند. با این حال، شورش عاشقانه قهرمان فیلم و پیوند او با زن نابینا، بدن را از گروگان‌بودن به امکان مقاومت بدل می‌کند. این تضاد دقیقاً همان

می‌زند. در این فرایند، مرز میان قربانی و قربانی‌گر همواره لغزان است؛ قربانی می‌تواند به عامل خشونت بدل شود و برعکس، که خود نشان‌دهنده پیچیدگی روابط انسانی و جایگاه میل در سازوکار قربانی‌گری است. به بیان دیگر، سه فیلم، نه سه روایت مستقل، بلکه سه صورت‌بندی متوالی از یک منطق واحد هستند؛ منطقی که در آن خانواده، جامعه و آیین همچون حلقه‌های زنجیره‌ای به هم متصل‌اند و همگی در مدار قربانی‌گری حرکت می‌کنند.

در پرتو نظریات باتای، می‌توان دریافت که سینمای لانتیموس نه تنها خشونت مدرن را بازتاب می‌دهد، بلکه آیین‌های سینمایی نوینی خلق می‌کند که امکان مواجهه دوباره با امر مقدس و امر ممنوع را برای مخاطب فراهم می‌آورد. از این منظر، این پژوهش نشان می‌دهد که سینمای لانتیموس بازتاب‌دهنده منطق قربانی‌گری در جهان معاصر است؛ منطقی که ریشه در اسطوره‌های باستانی دارد اما همچنان در زندگی اجتماعی و فرهنگی مدرن بازتولید می‌شود.

به‌وضوح نشان می‌دهند که لانتیموس منطق قربانی‌گری را از سطح فردی و خانوادگی تا سطح اجتماعی و نهایتاً آیینی گسترش می‌دهد و یک پیوستار منسجم از سازوکارهای خشونت و تقدس را بازنمایی می‌کند.

در *دندان‌نیش*، خشونت در محیط خانوادگی و محدود بازتولید می‌شود و قربانی‌گری با کنترل میل و آزادی فرزندان برای حفظ نظم بسته خانواده تحقق می‌یابد. در *خرچنگ*، این منطق به سطح اجتماعی ارتقا می‌یابد؛ جایی که فردیت و میل شخصی تحت فشار ساختارهای نهادی قربانی می‌شوند تا نظم جمعی حفظ شود. سرانجام در *کشتن گوزن مقدس*، قربانی‌گری به مرتبه‌ای آیینی و اسطوره‌ای می‌رسد که مرگ یک عضو خانواده به بازسازی نظم اخلاقی و کیهانی می‌انجامد.

این تحلیل نشان می‌دهد که لانتیموس خشونت را نه صرفاً پدیده‌ای منفی، بلکه سازوکاری بنیادین برای شکل‌گیری و بازتولید نظم اجتماعی می‌بیند؛ سازوکاری که مرگ و میل را به تجربه‌ای از امر مقدس و امر ممنوع پیوند

پی‌نوشت‌ها

1. Yorgos Lanthimos	8. Georges Albert Maurice Bataille	15. René Girard
2. Sacrifice	9. Erotism	16. Mircea Eliade
3. Violence	10. Michel Foucault	17. Michel Foucault
4. Myth	11. William Shakespeare	18. Georg Wilhelm Friedrich Hegel
5. Dogtooth	12. Sjöstedt, Isabella	19. Iphigenia
6. The Lobster	13. Peña Sarrionandia, Mikel	20. Agamemnon
7. The Killing of a Sacred Deer	14. Holzinger, Eva	21. Pierre Bourdieu

فهرست منابع

- ابراهیمی، علی‌اکبر (۱۳۹۷)، نسبت بین سوژه‌گی و قدرت در شخصیت‌پردازی فیلم‌های یورگوس لانتیموس، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه هنر ایران، پردیس بین‌المللی فارابی.
- الیاده، میرچا (۱۳۶۷)، *افسانه و واقعیت*، ترجمه نصرالله زنگویی، تهران: پاپروس.
- الیاده، میرچا (۱۳۹۲)، *اسطوره*، *رؤیا و راز*، ترجمه مهشید نونهالی، تهران: نشر سوفیا.
- باتای، ژرژ (۱۳۹۶)، *تمرین بیرحم هنر*، ترجمه پیمان غلامی، تهران: ارغنون.
- خضولو، بهین (۱۴۰۰)، تقدیس خشونت: مقایسه تطبیقی نمایشنامه‌های رومی شکسپیر و گزیده‌ای از سینمای یورگوس لانتیموس، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه شیراز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- دشتستانی، محمد (۱۴۰۲)، تحلیل ساختار روایی سه فیلم *کشتن گوزن مقدس*، *خرچنگ* و *سوگلی اثر یورگوس لانتیموس*، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده عمران، معماری و هنر.
- رضایی، مهدی (۱۳۸۳)، *آفرینش و مرگ در اساطیر*، تهران: اساطیر.
- مصطفوی، علی اصغر (۱۴۰۰)، *اسطوره قربانی*، تهران: امید سخن.

Bataille, G. (1957). *Erotism: Death and sensuality*. City Lights Books.

Bataille, G. (1989). *Theory of religion*. Zone Books.

Bataille, G. (1986). *Theory of Religion*

- Bataille, G. (1988). *The Accursed Share: An Essay on General Economy*. Zone Books.
- Bataille, G. (1967). *Érotisme : Le sacré et la vie*
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine Domination*. Stanford University Press
- Bradatan, C. & Ungureanu, C. (2015). *Philosophy, Society and the Cunning of History in Eastern Europe*. London and New York: Routledge.
- Călin (Costica) Bradatan, Camil Ungureanu. (2016). *Cinema and Sacrifice*. Routledge
- Davis, M. (2015). *Bataille and the Myth of the Sacred*. University of Chicago Press
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books.
- Holzinger, Eva. "No time to be human - que(e)re time and humanity in the film *The Lobster*" (Yorgos Lanthimos, 2015). 2018, University of Vienna.
- Girard, R. (1977). *Violence and the sacred* (P. Gregory, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Olson, C. (1994). *The Different Paths of Buddhism: A Narrative-Historical Introduction*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Peña Sarrionandia, Mikel. "Human relations, power relations: the cinema of Yorgos Lanthimos". 2022, University of the Basque Country / Universidad del País Vasco.
- Sjöstedt, Isabella. "I do fear confusion and accidents : A qualitative study of Yorgos Lanthimos' films based on the auteur theory". *Film and Literature*, 2022, Linnaeus University.